*Байтеряков Є. О.,
аспірант філологічного факультету
Запорізького національного університету*

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ СКЛАДНИХ АВТОРСЬКИХ АНТРОПОНІМІВ У ТЕКСТАХ МІЖАВТОРСЬКОГО ЦИКЛУ «МІТИ КТУЛХУ»

Анотація. Стаття пропонує дослідження лінгвостилістичних аспектів використання складних авторських антропонімів у текстах міжавторського циклу «Міти Ктулху».

За визначенням О.І. Скопенка і Т.В. Цимбалюк, власні назви є «індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів» або, за формулюванням Л.Т. Масенко, «слова або словосполучення, які позначають індивідуальні об'єкти». Власні назви поділяються на прості і складні: прості складаються з однієї лексеми, складні – з двох чи більше. Крім того, оніми природно класифікуються за позначуванним предметом: виділяють антропоніми, топоніми, теоніми, мітоніми, гідроніми тощо. У сучасному мовознавстві поняття «власні назви» та «оніми» ототожнюються. Авторськими є ті антропоніми, що асоціюються з конкретним автором (зазвичай науковцем або письменником).

У дослідженні виявлено, що визначальною характеристикою складного авторського оніма (зокрема, антропоніма) є його нерозривність. Якщо прибрати один зі складників, стилістичний ефект втрачається.

На матеріалі текстів циклу «Міти Ктулху» визначено, що найпоширенішим стилістичним прийомом, що вживається за авторськими антропонімами, є алюзія. Відповідно, важливу роль відіграє така ознака власної назви, як контекстуальність – задля повномірного втілення ефекту реципієнт має поділяти ту ж мовну картину світу, що й автор (-и). Розглянуті антропоніми відсилають як до реальних осіб сучасників, так і до міфологічних персонажів. Основним способом графічного втілення алюзії є алітерація і асонанс.

Також було зафіксовано вжиток метафори, іронії та каламбуру через власні назви.

Перспективою подальшого дослідження можна вважати каталогізацію усіх наявних у циклі антропонімів задля встановлення частоти їхнього вжитку, а також вивчення функціонування мітонімів і теонімів на аналогічному матеріалі.

Ключові слова: власна назва, авторський антропонім, горор, лінгвостилістичні засоби.

Постановка проблеми. У художніх творах жанру горор основним завданням автора є налякати читача, максимально запевнивши його для цього у справжності описаних подій, світу і персонажів. З цією метою письменник може використати досить широкий спектр лінгвостилістичних засобів – від клішованих метафор до тривірневої системи алюзій, що будуються на різних рівнях сприйняття (наприклад, лексичні одиниці на позначення фізичного, емоційного та морального стану особи відповідно) – усе залежить від контексту. «Міти Ктулху», один із найвизначніших прикладів міжавторського циклу прози жахів, не лише вдало експлуатують вже наявні в каноні тропи,

але й модифікують їх, часом утворюючи нові слова і словосполучення. Яскравим доказом цієї тези можна вважати вжиток складних антропонімів.

За визначенням О.І. Скопенка і Т.В. Цимбалюк, власні назви – це «індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів» [1] або, за формулюванням Л.Т. Масенко, «слова або словосполучення, які позначають індивідуальні об'єкти» [2]. Власні назви поділяються на прості і складні: прості складаються з однієї лексеми, складні – з двох чи більше. Крім того, оніми природно класифікуються за позначуванним предметом: виділяють антропоніми (особові імена людей), топоніми (назви локацій), теоніми (імена богів), мітоніми (назви мітичних істот), гідроніми (назви водойм) тощо.

Науковий інтерес дослідження саме складних власних назв пояснюється досить широким простором для взаємодії між лексемами, що утворюють їх – відповідно, і ширшим полем конотацій. «Міти Ктулху» активно експлуатують антропоніми, космоніми, теоніми і мітоніми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неповне дослідження використання авторських онімів у химерній прозі проводив С.Т. Джоші у таких працях, як «The Evolution of Weird Tale», «The Unutterable Horror» і «Driven to Madness with Fright» [3]. Особливості вжитку власних назв як складник ідіостилю Говарда Лавкрафта висвітлює М.Дж. Елліот у розвідці «On H.P. Lovecraft» – пізніше вона стала передмовою до популярного зібрання вибраних творів автора від «Wordsworth Editions» [4]. Загальний огляд творчості авторів циклу «Міти Ктулху» надає у низці публікацій Е.К. Лінк, проте їм, як і багатьом іншим тематичним статтям, притаманна оглядовість – корисна риса для надання стислої характеристики феномена, але, на жаль, такому підходу бракує конкретики. Оскільки одна з основних визначних рис функціонування англійської мови у міжавторському циклі – це власне корпус уживаних стилістичних прийомів і їхня взаємодія, зокрема, з ономастикомом, постає потреба прискіпливого вивчення принципів формування, добору і «вживлення» у текст досить широкого спектра власних назв, а також – потенційно – подальша систематизація отриманого матеріалу. Враховуючи це, було визначено мету публікації.

Мета статті полягає в детальному розборі авторських антропонімів і лінгвостилістичних функцій, що їх вони виконують у міжавторському циклі «Міти Ктулху», а також у намаганні виявити закономірності вжитку зазначених власних назв у текстах химерної прози.

Виклад основного матеріалу. Антропоніми, як і інші власні назви, поділяються на загальновживані й авторські. Загальнов-

живаними прийнято вважати ті оніми, чиє походження не простежується до конкретно визначеної особи, та/або ті, що набули широкого вжитку поза межами авторського ідіостилу. Авторськими, відповідно, є ті власні назви, що асоціюються насамперед із певною людиною (зазвичай письменником чи науковцем). Авторські антропоніми можуть позначати як тих осіб, що вже існують у реальності – наприклад, завдяки Сунанду Джоші за Говардом Лавкрафтом закріпився перифраз «The Father of Holog», – так і стосуватися вигаданих персоналій.

Антропоніми здебільшого виконують асоціативну функцію й використовуються для розбудови алюзії, що, своєю чергою, ґрунтується на закладеній у слові полісемії. Наприклад, в новелі «The Dream-Quest of Unknown Kadath» та в серії оповідань із так званого «Циклу Снів» автор (Говард Лавкрафт) використовує протагоніста на ім'я *Randolph Carter*, викликаючи в читача асоціацію з Говардом Картером, британським археологом, що займався розкопками гробниці Тутанхамона. На користь цієї алюзії кілька факторів. По-перше, деякі оповідання виходили невдовзі після важливих звітів експедиції Говарда Картера (наприклад, оповідання «The Unnamable» надрукували у вересні 1923, через шість місяців після сенсаційного відкриття камери фараона) – відповідно, читачі, свідомі реальних розкопок, підсвідомо пов'язували справжнього Картера з вигаданим. По-друге, Рендольф Картер так само досліджував незнані території – тобто на ідентичність прізвищ накладалася спорідненість фаху. Отже, Лавкрафт зміг створити дворівневу алюзію, зрозумілу для переважної більшості носіїв тієї ж мовної картини світу.

Інший приклад алюзії через антропонім – *Herbert West* з новели Г. Лавкрафта «Herbert West, Reanimator». Він позначає божевільного вченого, що проводить заборонені експерименти над людьми. У цьому випадку маємо приклад так званої опосередкованої, непрямої алюзії, коли полісемантичність власної назви утворює зв'язок не напрям: через співзвучність *West* із *Wells* (мають місце асонанс і алітерація) та ідентичність складника *Herbert* реципієнт асоціює персонажа з Гербертом Веллсом, британським фантастом, що писав похмурі історії, зокрема й про експерименти над людьми («The Island of Doctor Moreau»). Відповідно, асоціативний ланцюжок має такий вигляд: «*West* → *Wells* → експерименти над людьми», проте спільним знаменником є **продукт творчості** Герберта Веллса, а не власне його постать (звісно ж, не йдеться про те, що сам письменник займався забороненими дослідженнями).

Цікавим є антропонім *Robert Blake*, вигаданий Г. Лавкрафтом, а пізніше використаний низкою авторів. Персонаж Роберта Блейка вперше з'являється в оповіданні Роберта Блока «The Shambler From The Stars», проте лишається там неназваним – своє ім'я він отримує в «The Haunter of the Dark» Г. Лавкрафта, що продовжує сюжет історії Р. Блока. Роберт Блейк – письменник, автор химерної прози, і саме в цьому ховається алюзія. На відміну від попередніх прикладів, цей троп неочевидний і вимагає певних знань із літератури. Антропонім відсилає водночас до двох справжніх персоналій. По-перше, це сам Роберт Блок (алітерація *Blake/Bloch*), що так само писав химерну прозу і мав подібний до персонажа характер. По-друге, це Вільям Блейк, британський поет XIX ст., відомий філософськими та ескапістськими мотивами своїх віршів. Отже, алюзія антропоніма *Robert Blake* працює на трьох рівнях, відповідно до ерудиції читача – вибудовує або асоціацію з поетом, або асоціацію з письменником, або асоціацію з обома. Ймовірно, це один із найяскравіших прикладів закарбовування у власній назві одразу двох культурних кодів у корпусі текстів «Мітів Ктулху».

До складних антропонімів, вигаданих Г. Лавкрафтом, належить і *Charles Dexter Ward* – ім'я персонажа роману «*The Case of Charles Dexter Ward*». Стилістично маркованим є лише прізвище, проте під час виокремлення лексеми втрачається вкладений зміст, тож доцільно зазначити нерозривність як одну з характеристик складних авторських антропонімів. Питомою англійською аудиторією *Ward* сприймається насамперед як скорочення від *Warden*, що позначає вартового, захисника певної території. Саме ці функції у романі виконує персонаж-носії антропоніма – відповідно, наявна метафора.

Окремо від інших тримається, певно, найуживаніший антропонім «Мітів» – *Abdul Alhazred*. Він належить вигаданому Г. Лавкрафтом письменнику й алхіміку, що його прозвали «*Mad Arab*» – власне, завдяки авторському перифразу ми можемо бути певні, що власна назва конструювалася саме на основі арабської мови. Наразі дослідники творчості Лавкрафта не виявили жодної історичної персоналії, що могла б відповідати постаті Альхазреда, а тому його ім'я прийнято вважати вигаданим за семантичним принципом. *Abdul* (точніше, *abd al*) є поширеною в арабській традиції приставкою до імені, що перекладається як «слуга когось» (аналог англійського «servant of»). Відповідно, *al* з *Alhazred* втрачає сенс, оскільки фактично дублює *ul* з *Abdul*. На трактування *-hazred* є кілька поглядів, найпоширеніший з яких – через *حظر*, *ḥazara* – «той, хто забороняє» [5]. Отже, *Abdul Alhazred* можна перекласти як «слуга того, хто забороняє». Враховуючи, що за сюжетом Абдул написав *Necronomicon*, заборонену книжку про Давніх богів, така етимологія має сенс.

Також вартою уваги є теорія звуконаслідувального походження *Alhazred* – англійською це можна прочитати як «*All has read*», «прочитав усе», що також має сенс з огляду на книжку. Поєднавши семантичну та звуконаслідувальну версії, можна дійти висновку, що Г. Лавкрафт утворив полісемічну власну назву.

Дещо іншим, але так само вартим уваги є приклад алюзії на єгипетську мітологію в парних антропонімах *Nug* і *Yeb*, що вперше з'являються в оповіданні Г. Лавкрафта «The Last Test». Назва позначає двох близнюків, дітей темних божеств Шуб-Ніргурат і Йор-Сотота. Попри демонічну природу, у деяких творах циклу ці істоти здатні набувати людської подобі, а тому їхні імена технічно вважаються і антропонімами, і мітонімами.

Ця алюзія цікава насамперед тим, що технічно антропоніми є простими, навіть за будовою односкладні. Проте стилістичний засіб спрацьовує **виключно** за умови парного вжитку, бо через імена автор навіює образами властивість інших мітичних персонажів – давньоєгипетських богів, Нут і Геба. Вони так само були близнюками, так само могли набувати людської подобі, уособлювали небо (Нут) і землю (Геб) і в переважній більшості священних текстів згадувались саме в парі, утворюючи єдиний цілісний образ. За допомогою асонансу й алітерації – «*Nug-Nut*», «*Yeb-Geb*» – Г. Лавкрафт надає додаткових смислів своїм персонажам.

Досить нетиповою для стилістики «Мітів» є складний антропонім *George Goodenough Akeley*, що вперше з'являється в оповіданні Г. Лавкрафта «The Whisperer in Darkness», а далі вживається кількома письменниками для розвитку теми «Жовтих мітів» (на основі творчості Р. Чемберса). Атиповість полягає в тому, що замість характерної алюзії автор вдається до каламбуру, до того ж спрямованого на внутрішньоциклопів зв'язки замість інтертекстуальних. Каламбур працює завдяки двом передумовам.

По-перше, батька цього персонажа звати *Henry Wentworth Akeley*. *Wentworth* – досить поширене ім'я, тож носіями англій-

ської мови не сприймається як складання двох коренів, «went» і «worth». Утім, Лавкрафт враховує паронімію між «worth», що закладене в етимологію антропоніма – воно походить від давньоанглійського «woð» і позначає певну ділянку землі, відмежовану огорожею – і «worth» із сучасної англійської, що позначає «вартісний». Відповідно, ім'я його сина, *Goodenough* («good» + «enough»), також означає «вартісний».

По-друге, носій антропоніма являє повну протилежність характеристиці, закладеній у ньому. Персонаж вдається до нищих вчинків, маніпуляцій, прикриваючись високою метою – розбудовою священного братерства, «*Spiritual Light Brotherhood*».

Вжиток іронії та каламбуру у «класичній» химерній прозі взагалі досить неоднозначний, оскільки гумор і жах як антонімічні поняття зазвичай кепсько уживаються в одному творі – саспенс, розбудований системою лінгвостилістичних засобів (наприклад, з метою вербалізації певних лексико-семантичних полів [6]), базується на максимально серйозному сприйнятті історії реципієнтом, тоді як іронія, навпаки, деконструє це навіювання, акцентуючи увагу на логічних розбіжностях у діях персонажів чи подіях описаного світу. Втім, навіть у цьому неоднозначному випадку авторський антропонім є «носієм» лінгвістичного засобу творення стилістики тексту, а тому теж підтверджує тезу щодо вагомості ролі імен із погляду лінгвостилістики.

Аби не вдаватися до хибної методи «вибіркових прикладів», звернемо увагу на авторські антропоніми, що не несуть жодного лінгвостилістичного навантаження, не містять алюзій (чи містять такі, що зрозумілі виключно авторам) й виконують винятково інформативну функцію – завдяки імені читач дізнається про національність персонажа (напр., *Juan Gonzales* позначає дослідника-іспанця, а *François-Honoré Balfour, Comte d'Erlette* – французького графа) й іноді про його професію (*John The Smith*).

Встановити кореляцію між стилістично-маркованими і стилістично-нейтральними власними назвами в циклі «Мітів Ктулху» непросто, оскільки це потребує каталогізації всіх антропонімів із кількох сот творів. Утім, у перспективі така систематизація дасть змогу точно встановити частоту вжитку значущих антропонімів у зазначених текстах.

Висновки. Отже, простежується кілька закономірностей у лінгвостилістичному використанні складних антропонімів у міжавторському циклі «Мітів Ктулху». Найпоширеніший художній засіб, що з ним взаємодіють згадані власні назви, – це алюзія, що працює переважно позатекстово: для того, щоб посилити вагу того чи іншого персонажа в уяві реципієнта, автори «залучають» реальних осіб, так чи інакше пов'язаних із героями. У всіх розглянутих випадках присутні алітерація та/чи асонанс, проте завдяки досить чітким алюзіям антропонімам вдається уникнути небажаного каламбуру: добір асоціацій відбувається свідомо.

Украй важливим для читування тропів є розуміння контексту, тодішніх реалій, до яких належить вжиток лексичних одиниць у творах. Тропи орієнтовані на читача, що перебуває в тому ж часопросторі, має відносно ту саму мовну картину світу, що й автор (-и), тобто мешкають в англійській країні першої половини ХХ ст.

В усіх описаних прикладах важить цілісність складного антропоніма: саме така структура уможливіло точну алюзію. Під час заміни одного зі складників лексем асоціативний ланцюжок ламається і, відповідно, втрачає свій вплив. Враховуючи це, можна дійти висновку про нерозривність структури і виняткову роль

контексту як ключові ознаки функціонування лінгвостилістичних засобів вираження складних антропонімів.

Перспективним для подальшого вивчення є лінгвістичне дослідження вжитку авторських космонімів, мітонімів і теонімів у циклі творів «Міти Ктулху».

Література:

1. Мала філологічна енциклопедія / уклад. О.І Скопенко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
2. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.
3. Joshi S.T. The Evolution of the Weird Tale. New York : Hippocampus Press, 2004. 218 p.
4. Lovecraft H.P. The Haunter of the Dark (compilation). London : Wordsworth Editions, 2011. 592 p.
5. Daniel Harms & John Wisdom Gonce III. The Necronomicon Files: The Truth behind Lovecraft's Legend. Boston : WeiserBooks, 2003. 541 p.
6. Байтеряков Є.О. Лінгвостилістичні засоби вербалізації лексико-семантичного поля «смерть» (на матеріалі оповідань зі збірки «The King In Yellow» Р. Чемберса). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6 (74), червень. С. 129–132.

Baiteriakov Ye. Stylistic functions of the complex author anthroponyms in texts of the multiple-author series «The Cthulhu Mythos»

Summary. The article proposes the study of the linguo-stylistic aspects of the usage of complex authorial anthroponyms in the texts of the inter-author cycle «Myths of Cthulhu»

According to O.I. Skopenko and T.V. Tsymbalyuk definition, anthroponyms (proper names) are «individual names of individual single objects» or, on the wording of L.T. Masenko, «words or phrases that designate individual objects». Proper names are divided into simple and complex names: simple names consist of one lexeme, complex names – of two or more. Besides, they are naturally classified according to the subject matter: the following onyms (categories/types/classes) are distinguished: anthroponyms, toponyms, theonyms, mitonyms, hydronyms, etc. In modern linguistics, the concepts of «proper names» and «onyms» are identical. The anthroponyms are considered authorial when they are associated with a particular author (usually a scientist or a writer).

The study revealed that a prominent feature of a complex author's onym (including anthroponymy) is its continuity. If we remove one of the components, the stylistic effect is lost.

On the material of the texts of the cycle «Myths of Cthulhu» it is determined that the most common stylistic technique used with the author's anthroponyms is allusion. Accordingly, an important role is played by such a feature of its own name as contextualism – in order to fully realize the effect, the recipient must share the same linguistic picture of the world as the author (-s). The considered anthroponyms refer to the real persons of contemporaries as well as to the mythological characters. The main way of graphical embodiment of allusion is alliteration and assonance.

The usage of metaphor, irony and pun through proper names has also been recorded.

As for the prospect of further research cataloging of all the anthroponyms available in the cycle can be considered as such, in order to determine the frequency of their usage, as well as to study the functioning of mythonyms and theonyms on the similar material.

Key words: proper name, author's anthroponym, horror, linguo-stylistic features.